

Сторінки нашої історії

СТАРОВИННЕ волинське село Дермань розкинулось на мальовничих горах і простягнулось майже на десять кілометрів зі сходу на захід, а також з півдня на північ.

За свою багатотисячолітню історію воно зазнало і розквіту, і жахливих руйнувань. Згідно з однією з легенд, в 13-му столітті село було зруйноване татарами-монгольською ордою хана Батия.

В усі часи дерманці не були байдужі до того, що діється навколо. Відомо, що під час визвольної боротьби українського народу в 1648—1654 роках багато дерманців пішло під малинові козацькі прапори — захищати свободу і віру, честь і гідність свого народу.

Та після тих славних, але трагічних подій село недовго опинилося під

лодик дерманців було запероторено до в'язниць, а в кінці серпня 1939 року розстріляно п'ятьох хлопців.

І ось прийшов «щасливий» вересень 1939 року. Зійшло червоне сонечко зі Сходу, та не високо воно піднялося... Правда, з перших днів «визволення» в селі відкрили школу з українською мовою навчання. (При панській Польщі навчання у всіх школах велось виключно польською мовою; українська мова, як предмет, читалася два рази на тиждень). Багато молоді, навіть уже не шкільного віку, пішло до школи.

В кінці року перші «неугодні» лемандрували на схід — освоювати сибірську тайгу і казахські степи. Потім почалися арешти отих національно свідомих елементів, які

борювалися проти них). Осінню того ж року в село вдерлися німецькі вислужники у формі донських козаків. Ці також падали і стріляли. Попри всі негаразди село жило. З середини 1943 року в селі була своя влада, яка не тільки давала лад, організувала громадське життя, але й відкрила школу, відновила роботу хорового колективу і ін.

В кінці січня в село заявили «красные партизани». Вони недовго гостювали, але дерманці їх добре запам'ятали. За ними в село ввійшли частини Червоної Армії. Відразу була оголошена мобілізація. Та дерманці не спішили йти в армію — проливати кров за нового «визволителя». До військкоматів зголосились тільки одиниці. Слідом за частинами регулярної армії прийшли НКВД і

ціювала на повну потужність. За 1944—1947 роки з Дерманя було вислано в «отдаленные края» сотні сімей. Сотні людей було засуджено військовими трибуналами на 10—15 років ув'язнення без права повернутися у рідний край.

Все таки село не вимерло. Воно живе. Хоч лишлася четвертина того люду, що до війни, але воно існує.

Щоб в людей не було спогадів про цю «короліву волинських сіл», хтось постарався стерти саму його назву. Древній Дермань майже 40 років називався Устенським. Кому це було потрібно?

Під впливом страху, обману, злочинної ідеології, якою починали нас протягом 50 років, молоді люди стали байдужі до всього. Вони звикли підпорядковуватись чужинцям і ніяк не можуть збагнути, що часи змінилися, і тепер вони господарі своєї долі.

«Певні сили» роблять все для того, щоб роз'єднати людей в оцінці подій 50-річної давності. Навіть в сім'ях, де батьки, брати, сестри загинули від рук «визволителів», або зложили свої кості в далеких сибірах, трапляється нерозуміння історичного значення тих подій, зневажливе відношення до них і сум за дешевою кохбасою та горілкою. А що робиться в такій тонкій справі, як релігія, Церква, приналежність церковної громади до Київського патріархату? На сільському референдумі опитуванні — більшість (правда незначна) висловила за приналежність до московського патріархату. Не зважили навіть на те, що під час вшанування пам'яті жертв голодомору в Україні в 1932-33 роках тільки одна церковна конфесія — Православна Церква, що назвала себе українською Московського патріархату, не взяла участі в тих сумних урочистостях. Чому?

Цей розбрат яскраво виявився і під час виборів депутатів парламенту України. Значна частина виборців проголосувала проти кандидата від національно-демократичних сіл. Як іржа заліз, так «певні сили» роз'їдають

Дерманські лихоліття

володінням шляхетської Польщі. Як велось дерманцям у ті часи, можна судити навіть з того, що славний дерманський монастир було переведено з православного в уніатський. Не набагато змінилася доля села і після того, як воно у складі Волинської губернії опинилося під володінням московських царів. Заборона української мови, культури не могли не відбитись на розвитку національної свідомості селян.

Під час першої світової війни десятки (а може, й сотні) дерманців воювали в російській армії проти своїх братів — українців, що служили в австрійській армії!

Під впливом односельчан — матросів Балтійського флоту — було проголошено Дерманську радянську республіку, яка виступила проти військ Української Народної Республіки.

Після закінчення першої світової війни Дермань у складі воєводства Великого ввійшов до

ми пишалось село. Пригадується жахлива картина: ми йдемо до школи, біля сільської Ради, що розмістилася навпроти школи, стоять з десяток підвід, з тими, кого «визволителі» направляють в Сибір, висилають з рідного села, рідних домівок. Серед них жінки, старіки і діти. Не дивлячись на двадцятиградусний мороз, підводи з причеченими простояли до пізнього вечора. Біля них стовбичили озброєні «освободителі». І тільки ввечері нещасних повезли в товарні вагони і — в «путь-дорожку дальнюю». Такі екзекуції проводились систематично до червня 1941 року.

Коли червоного окупанта змінив коричневий, Дермань ожив духом. Вважали, що наступають кращі часи. Та глибоко помилилися. Коричневі прийшли не визволити, а поневолювати і панувати. Дерманці дружно включилися в нерівну, але справедливую боротьбу з

представники влади. Почалося справжнє полювання на людей.

В квітні 1944 року провокаторами НКВД, що пролізли в керівництво УПА, була організована мобілізація до лав Української Повстанської Армії. Багато дерманців, як і мешканців навколишніх сіл, пішли захищати свій рідний край від непрошених гостей. Та їх, безборонних трудівників села, привели в НКВДівську мишоловку під Гурбами і холоднокрівно розстріляли.

В цей день сотні молоді з Дерманя і навколишніх сіл стали вдовами, сотні дітей — сиротами. Це був страшний удар по національно-визвольному руху на Волині. Але з часом все стало на свої місця.

Взагалі, 1944 рік був дуже тяжким, і не тільки для Дерманя. В цьому році загинули тисячі людей: одні на фронтах — в лавах Червоної Армії, інші — в лавах УПА, що боролася як проти

ці). Завдяки тому, що туди входила й Галичина, де національна свідомість українського населення була значно вища, — на Волині, в тому числі і в Дермані, почався бурхливий розвиток національного самоусвідомлення.

В селі була організована «Прогніта», хата-читальня, мистецькі гуртки. Молодь і старші задобивали відвідувачів їх. Та скоро це перестало подобатись окупаційній польській владі. Але «молоді наростки» почали давати плоди і зупинити їх ріст було уже неможливо. Всупереч заборонам і переслідуваням в селі утворились кооперативне і спортивне товариства, щороку урочисто відзначалися мечаєнівські свята, що і було свідченням розвитку національної свідомості, особливо серед молоді. За ці роки, як влучно написав Антін Берис, Дермань названо «королівною волинських сіл».

Та окупанти не могли в ній заиритися, і почалися репресії. Чимало національно свідомих мо-

лями».

Всяка боротьба вимагає жертв. І почалося... В квітні 1943 року німці провели в селі каральну акцію. В результаті було вбито одного чоловіка і спалено кілька хат. А вже в кінці травня цього року було знову проведено великими силами акцію по очищенню території. Але коли окупанти спробували проникнути в ліс, були зустрінуті кулеметним вогнем відділу УПА, що отаборився в цьому лісі. Карателі всю свою лютість спрямували проти мирних мешканців села. На другий день було спалено майже 400 хат (повністю частину села, що називається Залужжя) і розстріляно близько 70 чоловік. Про цю трагедію наші історики і краєзнавці чомусь також не згадували за радянських часів. А в УРЕ записано, що під час Великої Вітчизняної війни українські націоналісти разом з німцями спалили частину села і знищили понад 450 чоловік. (Порівняли фашистських завоєвників з тими, хто

червоними окупантами, треті від спецгруп НКВД, що ребили свою чорну справу під маркою ОУН-УПА. Вони вночі нищили крапчих людей — патріотів України, заповнювали трупами невинних людей запущені криниці, а вдень відсипалися в райцентрі, щоб, набравшись сили після «трудов праведних», продовжувати свою чорну справу. Вони старалися нищити крапчих людей і викликати в населення страх за своє життя та ненависть до повстанців. На жаль, це їм до певної міри вдавалось.

Правда, були непоодинокі випадки загибелі людей, інколи і зовсім невинних, від рук підпільників. Страх перед одними і перед іншими справді опанував душами людей. Найстрашніше те, що спецгрупи НКВДівських провокаторів нищили підпільників, оголошуючи їх сексотами. Так загинули десятки молодих, енергійних патріотів України.

З осені 1944 року репресивна машина «рідної» радянської влади запра-

біляше зло, проти якого треба боротися всіма доступними демократичними засобами. Зусилля небагатьох ентузіастів — представників національно-патріотичних сил — частиною населення сприймаються з підозрінням, зневагою і навіть ворожо. А чого вартий організований захист осередку русифікації, осередку скерованого проти відродження свідомості — Дерманського монастиря? Від кого?

Оце і є останнє дерманське лихоліття, яке рано чи пізно минеться. Закінчити хочеться словами нашого земляка, рівненського поета Степана Бабія:

Та геть те все... Виходиш на вали —
Надовкруги пливе
зелена лава.
Як суглинки руді
вкривають трави —
Так визоріє, віриться,
колись...
І ще у дзвони вдарить
наша слава!

Олександр АНДРУЩУК,
уродженець Дермані,
м. Кривий Ріг.